

בניני תרגום יונתן

חידושים ופנינים בפרשנות המקרא מתרגום יונתן בן עוזיאל

גיליון מספר: 204

פרשת האזינו

בקהלות ישראל נתן שמיעה לארץ והאזנה לשמים, בגלל שהיה קרוב לשמים ורחוק מהארץ. כי כן כתוב האזינו השמים ואדבר, ותשמע הארץ אמרי פי]

מבואר בת"י ג' נקודות:

מדוע השביע משה את השמים והארץ?

א. הטעם שמשה השביע את השמים ואת הארץ, מפני שמשה רצה להעיד בהם עדים שלא טועמים טעם מיתה בעולם הזה, שאם יאמרו לאחר מותו, לא קיבלנו עלינו את הברית, יהיה מי שיכחישם, (כמו שהובא ברש"י מהספרי).

האם השמים והארץ קיימים לעולם?

ב. השמים והארץ קיימים לעולם, אך אף הם עתידים להתחדש לעולם הבא.

בת"י משמע שאופן ההתחדשות שעתידים השמים להתחדש הוא כפשוטו, שיהיו שמים חדשים ממש. ובתרגום ירושלמי (כאן) הביא על כך את הפסוק בישעיה (ז, טז): 'כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה'. וברש"י (שם) הביא ב' פירושים מה הם 'שמים חדשים' א. שיתחדשו שרי מעלה ויהיו שרי ישראל עליונים ושרי האומות תחתונים. ב. שיתחדשו השמים ממש, וכתב שהוא הפירוש העיקר. וכן פירש האב"ע (שם) ז"ל:

והנכון כי השמים הם הרקיע, והשם יחדש אויר טוב שיהיו בני האדם בריאים בגופם, ויחיו שנים רבות, וגם יוסיף בכח הארץ, והנה היא חדשה.

וביאר זאת המלבי"ם (שם) שהיות והשמים והארץ נבראו על תכונה וטבע, מן הנמנע שיהיה טוב תמידי בלא רע, אבל לאחר ההתחדשות יהיה חומרם משונה בטבעו ממה שהיה עד הנה, עד שלא ימצא רע והעדר כלל.

הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבֶּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ • ההבדל בין נבואת משה לנבואת ישעיה

(דברים לב, א) הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבֶּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַרְי פִּי:

מה החילוק בין האזנה לשמיעה? ומדוע נאמרה הלשון 'האזנה' ביחס לשמים והלשון 'שמיעה' ביחס לארץ?

בת"י מתבאר הדבר:

והנה די מוטא קיציה דמשה נביא למתבנשא מגו עלמא, אמר בלביה, ליתנא מסהיד בעמא הדין סהדין דטעמין מיתותא בעלמא הדין, האנא מסהיד בהון סהדין דלא טעמין מיתותא בעלמא הדין. ברם סופיהון לאתחדתא לעלמא דאתי. ישעיה נביא בד הנה מתנבי בכנישתהון ד'ישראל ירב שמיעא לשמיא וציינתא לארעא, מן בגלל דהנה קריב לארעא ורחיק מן שמיא. ברם משה נביא בד הנה מתנבי בכנישתהון ד'ישראל, ירב שמיעא לארעא וציינתא לשמיא, מן בגלל דהנה קריב לשמיא ורחיק מן ארעא. דהכין כתיב אציתו שמיא ואמליל ותשמע ארעא ממלל פמי:

[ויהי כאשר הגיע קצו של משה הנביא להאסף מתוך העולם, ויאמר בלבו, איני מעיד בעם הזה עדים הטועמים מיתה בעולם הזה, הנה אני מעיד בהם עדים שלא טעמו טעם מיתה בעולם הזה, אך סופם להתחדש לעולם הבא. ישעיה הנביא כאשר היה מתנבא בקהלות ישראל נתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ, בגלל שהיה קרוב לארץ ורחוק משמים. אך משה הנביא כאשר היה מתנבא

**כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא • האם מנין התיבות
והאותיות שתיקנו חז"ל לומר בקדושה קודם
אמירת שם ה' הוא מכוון?**

(דברים לב, ג) כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבו גִּדְל לַאֲלֵקִינוּ:

**מדוע נכנס פסוק זה שהיה ראוי לפתוח בו באמצע ענין?
ומדוע נזכר שם ה' בשירת האזינו רק כעת?**

בת"י מתבאר הדבר:

ווי להון לרשיעיא דמדכרין שְׁמָא קְדִישָׁא בְּגִידוּפִין.
אַרוֹם מְשָׁה דְהוּא דְבָהוֹן דִּישְׁדָּאֵל לֹא הוּא אֶפְשֵׁר לִיה
לְמִדְכָּר יֵת שְׁמָא קְדִישָׁא עַד דְּהוּא מְחִנֵּךְ פּוּמִיָּה בְּרִישׁ
שִׁירָתָא בְּתַמְנִיין וְחַמְשָׁא אֲתִין דְּהִינֵן עֲשָׂרִין וְחָד מִלִּין,
וּמִן בְּתַר בְּדִין אֲמַר אַרוֹם בְּשְׁמָא דִּי אֲנָא מְצִלִי, וְאַתָּן
עֲמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל הָבו אִיקָר וּרְבוּתָא קֳדָם אֱלֹהֵנָא:

[אוי להם לרשעים המזכירים שם הקדוש בזלזולים. משה
שהיה רבם של ישראל לא היה אפשר לו להזכיר את השם
הקדוש עד שהיה מחנך פיו בתחלת השירה בשמונים
וחמשה אותיות שהם עשרים ואחד מילים, ואחרי כן אמר
כי בשם ה' אני מתפלל, ואתם עם בית ישראל הבו כבוד
וגדולה לפני אלקינו]

ת"י מבאר שמשה לימד את ישראל שאין לגשת להזכרת
שם שמים אלא בהכנה², ולכן רק לאחר שחנך את פיו בדברי
שירה של שמונים וחמש אותיות שהם עשרים ואחד מילים,
יכל להזכיר את ה'.

מנין למד משה דבר זה? ומדוע דווקא מנין זה של מילים
ואותיות?

על כך מבואר בתרגום ירושלמי כאן³, והמקור הוא מהספרי,
וז"ל הספרי:

כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא - נִמְצִינוּ לְמַדִּים שֶׁלֹּא הַזְכִּיר מֹשֶׁה
שְׁמוֹ שֶׁל מָקוֹם אֲלֵא לְאַחַר עֲשָׂרִים וְאַחַד דְּבַר. מִמֵּי
לְמַד? מִמִּלְאכֵי הַשֵּׁרֶת, שֶׁאֵין מִלְאכֵי הַשֵּׁרֶת מְזַכְרִים
אֶת הַשֵּׁם אֲלֵא לְאַחַר ג' קְדוּשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרָא זֶה
אֶל זֶה וְאָמַר קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יי צְבָאוֹת (ישעיהו
1, ג). אִמַּר מֹשֶׁה: דִּי שֶׁאִהִיָּה בַּפִּחוֹת מִשְׁבַּעָה כְּמִלְאכֵי

ישנם מן המפרשים שסבורים שלא יהיה שום שינוי בתכונת
השמים והארץ עצמם, והפסוק מדבר על דרך משל, ראה
הערה¹.

החילוק בין האזנה לשמיעה – בין נבואת משה לנבואת ישעיה

ג. עוד מבואר בת"י החילוק בין לשון האזנה ללשון שמיעה,
שלשון ההאזנה שייכת בדבר שקרוב לאדם, שבכדי לשמוע
את דבריו נדרשת רק ההאזנה. ואילו שמיעה אמורה על
דיבור עם דבר הנמצא במרחק יותר שנצרכת שם שמיעה.

ובכך ביאר את ההבדל הלשוני בין נבואת משה בה הזכיר
לשון האזנה לשמים ולשון שמיעה לארץ. לבין ישעיה
שהזכיר לשון שמיעה לשמים ולשון האזנה לארץ, כנאמר
(ישעיה א, ב): 'שמעו שמים והאזינו ארץ כי פי ה' דבר'. שמשה
היה קרוב יותר לשמים ורחוק מן הארץ וממילא השמים
הוצרכו להאזנה, ואילו הארץ לשמיעה. משא"כ ישעיה
היה קרוב יותר לארץ ורחוק מהשמים לכן הוצרכו השמים
לשמיעה והארץ להאזנה.

כדברי ת"י מבואר בספרי:

האזינו השמים - לפי שהיה משה קרוב לשמים,
לפיכך אמר האזינו השמים, ולפי שהיה רחוק מן
הארץ, לפיכך אמר ותשמע הארץ אמרי פי. בא
ישעיה וסמך לדבר ואמר שמעו שמים והאזינו ארץ
(ישעיהו א, ב). שמעו שמים - שהיה רחוק מן השמים.
והאזינו ארץ - שהיה קרוב לארץ.

אמנם בספרי נאמר גם פירוש נוסף והוא המובא ברש"י
(ישעיה א, ב) ובדעת זקנים כאן שנבואת ישעיה באה להשלים
את נבואת משה:

חכמים אומרים אין הדבר כן, אלא שהעדים מעידים,
אם נמצאו דבריהם מכוונים כאחד, עדותם קיימת
ואם לאו אין עדותם קיימת. כך אילו אמר משה
האזינו השמים ושוקת, היו שמים אומרים לא שמענו
אלא בהאזנה, ותשמע הארץ - היתה הארץ אומרת
לא שמעתי אלא בשמיעה. בא ישעיה וסמך לדבר
שמעו שמים והאזינו ארץ, ליתן האזנה ושמיעה
לשמים, והאזנה ושמיעה לארץ.

1. המצודות והרד"ק פירשו שהמקרא מדבר על דרך משל, שמרוב הטובה שתהיה, ירגישו כאלו העולם חדש, השמים חדשים, והארץ חדשה. עיי"ש. ועיין באב"ע
שהביא פירוש נוסף מרבי יהודה המדקדק.

2. ובטור (אוי"ח קכד) הביא שהרא"ש למד ממקרא זה את אמירת ברוך הוא וברוך שמו.

3. וז"ל (בתרגום מארמית): "כי לאחד ממלאכי מרום לא אפשר להזכיר שם המפורש, עד זמן שהם אומרים קדוש קדוש קדוש שלש פעמים, ומהם למד משה ולא היה
מזכיר שם המפורש, עד זמן שהיה מחנך פיו בעשרים ואחד מילים, שהם שמונים וחמשה אותיות...".

עולה פ"ה תיבות. (מאידך צ"ע מדוע לא כתב שגם הוא עולה כ"א תיבות, ואולי מדויק מזה שהוא כ"ב תיבות עם המילה שכל וצ"ע.)

עוד הוסיף החזקוני שגם בקדושת כתר אומרים פ"ה תיבות קודם שאומרים שם ה', בנוסח זה:

כתר יתנו לך המוני מעלה, עם עמך קבוצי מטה, יחד קדושה לך ישלשו, ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש.

וצ"ע שמנין התיבות כאן הוא פ"ו ולא פ"ה. עוד יש לציין שלנוסח המצוי כהיום בקדושת כתר נאמר שם ה' לאחר ג' תיבות: כתר יתנו לך - ה' אלוקיננו.⁶

יש לציין בכל זה לדברי הגמ' בחולין (צ"א):

חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא יותר ממלאכי השרת... ישראל מזכירין את השם אחר שתי תיבות, שנאמר "שמע ישראל ה'". ומלאכי השרת אין מזכירין את השם אלא לאחר שלש תיבות כדכתיב "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות."

ומשמע בגמרא שמפני חביבותן של ישראל אין צריכים להקדים ג' תיבות כמו המלאכים אלא פחות, וזה ההיפך מהלימוד שלמד משה מהמלאכים והבין שהוא צריך להוסיף כפל שבע שבח יתר על המלאכים. וצ"ע.

אם יש תועלת במניית התיבות שבשמונה עשרה

וראה מה שכתב הטור (בשם אחיו ה"ר יחיאל) אודות מניית התיבות שבתפילת שמונה עשרה:

"דורשי רשומות הם חסידי אשכנז אשר היו שוקלים וסופרים מספר מנין תיבות התפילות והברכות וכנגד מה נתקנו". ופירט שם כמה מדרדשותיהם עיי"ש. ובב"י (שם אות ח) הביא מש"כ ע"ז האבודרהם: "יש אנשים שמנו התיבות שיש בכל ברכה וברכה מ"ח והביאו פסוקים על כל ברכה מענינה שעולין תיבותיהן כמנין תיבות הברכה, וכן עשיתי אני בראשונה מנין כזה. ואח"כ נראה לי שאין לו יסוד ולא שורש כי לא תמצא מקום בעולם שאומרים י"ח בענין אחד תיבה בתיבה, אלא יש מוסיפין תיבות ויש גורעין, וא"כ המנין הזה אינו מועיל אלא למי שעשאו ולא לזולתו ולמה נטריח הספרים לכתבו.

השרת. והרי דברים קל וחומר, ומה משה שהוא חכם חכמים, גדול שבגדולים, לא הזכיר שמו של מקום אלא לאחר עשרים ואחד דבר, המזכיר שמו של מקום בחנם על אחת כמה וכמה.

החזקוני מבאר את דברי הספרי, שמשה למד מהמלאכים שהם מזכירים את השם לאחר שלש תיבות של קדוש קדוש קדוש, ודי לו למשה להזכיר את ה', אחר ז' מהם - בכפל ז' מהם, כלומר אחר ז' פעמים שלש תיבות שהם עולים ביחד כ"א תיבות. והם מנין התיבות שמתחילת האזינו ועד הזכרת השם. עכ"ד.

בחזקוני לא מפורש מנין למד משה שבכ"א תיבות אלו צריכים למנות פ"ה אותיות כמבואר בת"י ובתרגום ירושלמי, שמשה הזכיר את ה' רק לאחר פ"ה אותיות של שבח. אמנם משמע בדבריו שאף זה נלמד מהמלאכים דהיינו שמנין האותיות ב'קדוש קדוש קדוש' הוא י"ב, וז' פעמים י"ב עולה פ"ד. (ואכן צ"ב מדוע הוסיף משה עוד אות אחת, ונהיה פ"ה אותיות)⁷

הטעם שבקדושה מזכירין כ"א תיבות או פ"ה אותיות של שבח

החזקוני הוסיף שמטעם זה תקנו חכמים בכל הקדושות כ"א תיבות של שבח קודם שמזכירים את השם. וזהו סדרן בנוסח זה:

נקדש שמך בעולם, כשם שמקדישים אותו בשמי מרום, וכן כתוב על יד נביאך, וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש.

ובקדושת יוצר בשבת ישנם פ"ה אותיות בנוסח זה:

נקדישך ונעריצך, כסוד שכל שיח שרפי קודש המקדישים שמך בקודש, ככתוב על יד נביאך וקרא זה אלא זה ואמר קדוש קדוש קדוש.

בנוסח המופיע בחזקוני ישנם סה"כ פ"ח אותיות וכ"ב תיבות והוא צ"ב דהחזקוני הקדים שיש בזה פ"ה אותיות. והנה בנוסח זה מופיעה המילה 'שכל' שאינה ידועה בנוסחאות המצויות ואכן בלעדה המנין מכוון בדיוק פ"ה אותיות וכ"א תיבות⁸. ואולי משגה הוא כי החזקוני כותב להדיא שנוסח זה

4. אולי המקום לציין לדברי הגמ' בשבת (קטו): ששיעור ס"ת הכי קטן לענין קדושת כתבי הקודש הוא ס"ת בן פ"ה אותיות, ולמדו זאת מפרשת 'ויהי בנסוע' שהוא ס"ת לעצמו ויש בה פ"ה אותיות.

5. ואולי מסירים את הו"א של קדוש ג' פעמים והוא עולה יפה, אך בנוסח שלפנינו מופיע עם ו"א. גם צ"ע עצם הנוסח מהו 'סוד שכל'? ועיין בתוס' חגיגה (יג. ד"ה 'מזיעת'): "יש אות במלאכים הקבועים שממתינים זה לזה לומר שירה. ואלו החדשים שאינם יודעים הדת ממנהרין לשורר ונתחייבו כליה, והיינו אשר תקנו ויסדו אנשי כנסת הגדולה ביוצר ונותנין רשות זה לזה קדושה כולם כאחד עונין ואומרים". ואולי ידיעת דת זו היא 'סוד שכל', ויל"ע.

6. בטור (או"ח כה) הביא את נוסח הקדושה שאומרים באשכנז: נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום. וכן כתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר. והוסיף שבנוסח זה יש י"ד תיבות (קודם שאומרים קדוש) והם כנגד הי"ד תיבות שיש בפסוק (ישעיה ג, ג) 'וקרא זה אל זה ואמר'. והנה בנוסח זה שהביא יש י"ט תיבות, ויש שמחקו את המילים 'וכן כתוב על ידי נביאך' וראה בב"ח שפירש שמנין הי"ד תיבות הוא עד המילים 'וקרא זה אל זה ואמר'.

הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט • ארבעת הדברים שה' עוסק בהם בכל יום מרומזים בפסוק זה

(דברים לב, ד) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט
קל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא:

מה טמון בארבעת השבחים שלכאורה מורים על אותו
ענין - 'תמים פעלו' 'דרכיו משפט' 'קל אמונה' 'צדיק
וישר הוא'?

רש"י מפרש שיש כאן ד' נקודות בדרכי הנהגת ה' עם
הצדיקים והרשעים. א. תמים פעלו - אע"פ שהוא חזק
כשמביא פורענות על עוברי רצונו לא בשטף הא מביא אלא
בדין. ב. קל אמונה - אע"פ שמאחר את תגמול הצדיקים מ"מ
נאמן לשלם צדקתם לעולם הבא. ג. ואין עול - אף לרשעים
משלם שכר צדקתם בעוה"ז. ד. צדיק וישר הוא - הכל
מצדיקים עליהם את דינו.

ת"י מפרש באופ"א ולדבריו הפסוק נסוב על עיסוקו של
הקב"ה בחלקי היום:

אמר משה נביא, בד סליקת לטוודא דסיני, חמית רבון
כל עלמין יי, מרבע יומא לארבעא חולקין, תלת שיעין
עסיק באודיותא. ותלת עסיק בדינא. ותלת מוודג בין
גבר לאיתא וגזר למרומם ומאיד. ותלת מפרנס כל
בדייתא, דהכין פתיב תקיף דשלמין עובדוי ארום כל
אדחתוי דינא, אלהא מהימנא דמן קדמוי עולא לא נפיק
דזבאי וקשיט הוא:

[אמר משה הנביא, כאשר עלייתי להר סיני, ראיתי רבון
כל העולמים ה', מרבע היום לארבע חלקים, שלש שעות
עוסק בתורה. ושלש עוסק במשפט. ושלש מזווג בין איש
לאשה, וגזר לגבוה ושפל. ושלש מפרנס כל הבריות. כי
כך כתוב - חזק שתמימים מעשיו, כי כל דרכיו משפט קל
נאמן שמלפניו עולה לא יוצאת. שצדיק וישר הוא]

ת"י מביא את מאמר משה רבנו אודות סדר יומו של הקב"ה,
ממה שראה בהיותו בהר, ומסיים ת"י שכך כתוב בפסוק:
'הצור תמים פעלו וגו', וצ"ב היכן נרמז בפסוק עיסוקים אלו
של הקב"ה?

הנו"כ יהונתן מבאר שת"י מפרש את הפסוק כך:

הצור תמים פעלו - משמעותו שלימות וזה מראה על לימוד
התורה שנקרת 'תמימה' - שלימה, והקב"ה עוסק בה.

כי כל דרכיו משפט - המשפט מורה על הדין וזהו הג' שעות
שעוסק ה' בדין.

קל אמונה ואין עול - זה ענין הזיווג שמזווג איש לאשה
לצורך קיום העולם, וזה נקרא 'אמונה' כי יש כאן 'זריעה'
וכמו שסדר זרעים נקרא 'אמונת' (שבת לא:). וכמבואר בתוס'
(שם בשם הירושלמי) שהאמונה בזריעה היא מה שאדם מאמין
בבוראו וזורע, כך גם ענין האמונה בזיווגים היא שהיות
ומזווגים לאדם מן השמים, יש להאמין שהקב"ה מזווג לאדם
לפי מעשיו, ועל כך נאמר 'קל אמונה ואין עול'.

צדיק וישר הוא - צדקותו וישרתו מתבטאת בכך שהוא
מפרנס את כל הבריות, וזהו העיסוק האחרון ביומו של
הקב"ה.

בגמ' בע"ז (ג:) מובא גירסא אחרת על עיסוקו של הקב"ה
בחלקי היום:

אמר רב יהודה אמר רב שתים עשרה שעות הוי
היום, שלש הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה.
שניות יושב ודן את כל העולם כולו, כיון שרואה
שנתחייב עולם כלייה עומד מכסא הדין ויושב על
כסא רחמים. שלישיות יושב וזן את כל העולם כולו
מקרני ראמים עד ביצי כנים. רביעיות יושב ומשחק
עם לזיתן שנאמר (תהילים קד, כו) לזיתן זה יצרת לשחק
בו.⁷

הקשר בין הזיווגים למשפיל ומרומם

נקודה מעניינת מדויקת מדברית ת"י אלו, כשמזכיר שג' שעות
הקב"ה מזווג בין איש לאשתו מוסיף שבג' שעות אלו הקב"ה
גוזר על הבריות לרומם ולהנמיך, ומסמיכות הדברים משמע
שיש קשר ביניהם, ויש לידע מהו?

בפירוש יונתן מציין לדברי הגמ' (סוטה ב.) שם נאמר שארבעים
יום קודם יצירת הוולד יוצאת בת קול המכרזת בת פלוני
לפלוני, בית פלוני לפלוני, שדה פלונית לפלוני. הרי שגם
בגמ' הסמיכו את ב' הענינים.

והביאור הוא שלצורך הקמת בית מקבל האדם בית ושדה,
ולכן הבת קול מכרזת את זה באותה שעה שמכרזת על זיווגו,
וזהו 'המרומם', ויתכן אף להיפך שלעיתים נצרך האדם לאבד
מנכסיו לצורך זיווגו, כדאמרו ביבמות (סג.) 'נחות דרגא נתיב

7. ויעו"ש עוד שמיום שחרב ביהמ"ק אין שחוק לפני הקב"ה, וברביעיות מאי קעביד - יושב ומלמד תשב"ר תורה. ועיי"ש עוד ב' אנפי מאי עביד קוב"ה ביי"ב שעות הלילה.

יִצְבַּ גְּבֻלַּת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל • מתי הוצב הגבול למנין העמים?

(דברים לב, ח) בְּהַנְחִיל עֲלֵינוּ גֻּזִים בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם
יִצְבַּ גְּבֻלַּת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

מה הפירוש 'יצב גבולות עמים למספר בני ישראל'?

רש"י מפרש שה' קיים את האומות ולא השמידם בדור ההפלגה, בשביל מספר בני ישראל שעתידין לצאת משם. וכן המקרא נדרש לאחריו, שה' עשה אומות הרבה, וכמה עשה, כמספר שבעים נפש שירדו למצרים.

ברש"י לא נתפרש מתי היה מאורע זה של הצבת גבול העמים לשבעים לשון. ולכאן, אין שייכות בין מה שאירע בדור ההפלגה למספר של האומות, אלא הפסוק מלמדנו שעצם קיום האומות בדור ההפלגה היה בשביל ישראל שיצאו מהם, ועם גבול - כמספר בני ישראל.

בת"י מבואר פרטים נוספים על המאורע, ועל השייכות בינו למספר האומות:

בְּאַחֲסָנוֹת עֲלָאָה עֲלָמָא לְעַמִּמָּיָא דִּי נִפְקוּ מִבְּנוֹי
דְּנַח בְּאַפְרָשׁוּתִיָּה מִכְתָּבִין וְלִישָׁנִין לְבָנֵי נִשְׂאָא בְּדָרְא
דְּפִלְגוּתָא, בִּי הוּא זְמַנָּא דְּמָא פִּיצְתָא עִם שׁוּבְעִין
מִלְּאֲכִיָּא דְּבָרְבֵּי עַמִּמִּין דְּאַתְגְּלִי עִמְהוֹן לְמַחֲמֵי קְדָתָא,
וְבִי הוּא זְמַנָּא אֲקִים תְּחוּמֵי אוּמִיָּא בְּסָכּוּם מְנִין שׁוּבְעִין
נִפְשָׁתָא דִּישְׂרָאֵל דְּנַחְתּוּ לְמַצְרַיִם:

[בהנחל עליון העולם לגוים אשר יצאו מבני נח, בהפרידו כתבים ולשונות לבני אדם בדור הפלגה, באותו הזמן הטיל גורל עם שבעים מלאכים נשיאי הגוים שנתגלה עמהם לדאות העיר, ובאותו זמן הציב גבולות עמים כמספר שבעים נפשות ישראל שירדו למצרים]

מבואר בת"י שבאותו זמן של דור ההפלגה הטיל ה' גורל בין המלאכים - שרי האומות אשר התגלה עמם לראות את המגדל שבנו אנשי דור ההפלגה. (על תוצאות ההגדרה ת"י מרחיב בפסוק הבא, להלן) והנה קודם גורל זה לא היה לכל אומה מלאך שהוא שר שלה בשמים, ובעקבות מעשה דור ההפלגה מינה ה' לכל אומה שר, וערך גורל איזה מלאך יפול לאיזה אומה, בגורל הוגרלו בעצם שבעים ואחד אומות שאמורים להתחלק לשבעים ואחד שרים - והם המלאכים שמנינם שבעים והקב"ה עצמו, ובגורל יצא שישראל יהיו בחלקו של

איתתא' - 'רד מדרגה ושאלך אישה'. כלומר שחשבון זה של מרומם ומנמיך נגזר מהגזירה על זיווגו, ומשום כך נדון ענין זה בשעה שהקב"ה מזווג זיווגים.

שְׂאֵל אַבִּיךָ וְיִגְדֶּךָ זְקֵנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ
• שאל אביך - ספר התורה. זקניך - ספרי הנביאים

(דברים לב, ז) זְכַר יְמֹת עוֹלָם בֵּינוּ שְׁנוֹת דָּר וָדָר
שְׂאֵל אַבִּיךָ וְיִגְדֶּךָ זְקֵנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ:

מי הם אביך - וזקניך האמורים במקרא, אבות כפשוטו?

רש"י מפרש (וכ"ה בספרי) שהמקרא לא מדבר כפשוטו, אלא אביך אלו הנביאים, זקניך אלו החכמים. ובשפתי חכמים מבאר שהוקשה לרש"י שמא גם אביך לא ידע, לכן פירש שאביך אלו הנביאים אשר וודאי יודעים.

אמנם האב"ע והבעל הטורים משמע שפירשו שמדובר על אבות כפשוטו.

אולם ת"י מפרש בדרך מחודשת:

אִידְכְּרוּ מִן יוֹמֵת עֲלָמָא, אֲתַבּוֹנְנוּ בְּשִׁנְתָּהוֹן דְּכָל דָּר וָדָר,
קְרוֹן בְּסַפְרֵי אוּרִייתָא וְיִתְנֹן לְכוֹן וּבְסַפְרֵי גְבִיָּא וְיִמְדוֹן
לְכוֹן:

[היזכרו מימות עולם, התבוננו בשנותיהם של כל דור ודור, קראו בספרי התורה ויגידו לכם ובספרי הנביאים ויאמרו לכם]

לדברי ת"י כלל לא מדובר על 'שאלה' מול אנשים, אלא ההגדה של אביך והאמירה של זקניך תבוא אליך על ידי הקריאה בספריהם. 'אביך' זה הקב"ה כדכתב להלן הלא הוא אביך קנך וגו', ולכן 'שאל אביך' - תקרא בספר התורה שהוא ספרו של הקב"ה. 'זקניך' אלו הנביאים ולכן 'זקניך ויאמרו לך' - תקרא בספרי הנביאים, ועל ידי זה יאמרו לך.

הקב"ה.⁸

עיינן ברמח"ל (דרך ה' ח"ב פ"ד) שמבאר את משמעות שינוי הנהגת ה' עם האומות, ממצב של השגחת ה' על האומות למצב של התנהלות עם שר - מלאך בשמים, ואילו ישראל נותרו בהשגחה ישירה של ה'.

בת"י בפרשת נח (בראשית יא, ח) מבואר שלאחר שנעשה גורל זה⁹ (המבואר בת"י כאן) 'ירד ה' עם שבעים המלאכים שנתמנו לשרי האומות כשביד כל אחד מהם לשון אומתו, והפיץ ה' את בני דור ההפלה לכל העולם ע"י שנתחלקו לשבעים לשונות.

באירוע זה הוצב גבול העמים שיהיו שבעים בדיוק, והטעם בזה מבואר בתרגום כאן, מפני שמנין זה מכון כנגד השבעים נפש של ישראל שירדו מצרימה.

וזהו שנאמר כאן: ...בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים למספר בני ישראל, **שבעת ההיא** הפריד את האמות לשבעים לשונות, ואז הציב את גבול האומות במספר שבעים, כמספר בני ישראל אשר ירדו מצרימה.

במשמעות התלות של מנין האומות במספר שבעים נפש שירדו מצרימה, ראה הערה¹⁰.

ענין הגורל, מופיע גם בפרקי דרבי אליעזר (פכ"ד) המובא להלן בקטע הבא.

**כִּי חֶלֶק יִי עֲמֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ •
עם ישראל חלקו ונחלתו של ה' - משום שעלו
בגורל!**

(דברים לב, ט) כִּי חֶלֶק יִי עֲמֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ:

מיהו 'יעקב' האמור בפסוק?

לרש"י הפסוק מדבר על **יעקב אבינו** המשולש בשלש זכויות, זכות אברהם יצחק וזכותו. כחבל המשולש בגדילים. והוא ובניו 'חבל נחלתו'.

ת"י מפרש באופן אחר:

**וְכִיּוֹן דְּנִפְל עֲמָא קְדִישָׁא בְּפִיצָתָא דְּמֵאדִּי עֲלָמָא פִּתַּח
מִיכָאֵל פּוֹמִיָּה וְאַמְרָא אָדוּם חוֹלַק טָב דְּשׁוּם מִימְדָא דִּי
עֲמִיָּה. פִּתַּח גְּבִרְיָאֵל פּוֹמִיָּה בְּתוֹשִׁבְחָא וְאַמְרָא דְּבֵית יַעֲקֹב
עָדָב אַחֲסָנְתִּיה:**

**[וכיון שנפל עם הקודש בגורל של אדון העולם פתח
מיכאל פיו ואמר כי חלק טוב של שם מאמר ה' עמו, פתח
גבריאל פיו בשבח ואמר שבית יעקב גורל נחלתו]**

כהמשך לתרגומו בפסוק הקודם, בו נאמר שבזמן דור ההפלה ערך ה' גורל בין שרי האומות, ממשיך ת"י בפסוק זה ומתאר את תוצאות הגורל, ולדבריו פסוק זה נאמר על ידי המלאכים - מיכאל וגבריאל אשר שיבחו על כך שישראל עלו בגורלו של הקב"ה.

לדבריו נמצא שיעקב האמור בפסוק אינו יעקב אבינו, אלא **'בית יעקב'** - עם בני ישראל שנפלו בגורלו של הקב"ה. דבר זה אף מוכרח לפירוש ת"י, דכיון שהגורל נעשה בזמן דור ההפלה הרי שיעקב אבינו גופיה כלל לא היה קיים ולא שייך שיצא בגורל, ובהכרח שזו האומה שנקראת 'בית יעקב'.

כדברי תרגום יונתן מבואר בפרקי דרבי אליעזר (פכ"ד):

מנין שהפיל גורלות בניהם, שנאמר בהנחל עליון גוים. ונפל גורלו של הקב"ה על אברהם ועל זרעו, שנאמר כי חלק ה' עמו. אמר הקב"ה, **חבל וגורל זה שנפל עלי רצת נפשי**, שנאמר חבלים נפלו לי בנעמיים. וירד הקדוש ברוך הוא ושבעים המלאכים הסובבים כסא כבודו, ובלבל את לשונם לשבעים גוים ולשבעים לשון, כל אחד ואחד גוי וכתבו ולשונו, וזמנה מלאך על כל אומה ואומה, וישראל נפל בחלקו וחבלו, ועל זה נאמר כי חלק ה' עמו¹¹.

8. פרטים אלו מבוארים בפרקי דרבי אליעזר המובא בפסוק הבא. ולפ"ז מה שמבואר בדניאל שמיכאל הוא השר של ישראל אינו באותו דרגה של שרי העמים כי להאמור ישראל הם בחלקו של הקב"ה עצמו.

9. בת"י שם לא הוזכר כלל ענין הגורל, אך לאור האמור כאן, כך היה סדר הדברים וכך מבואר גם בפרקי דרבי אליעזר שהובא להלן.

10. עין בפירוש ה'אור החיים' (כאן) שזה לעומת זה עשה האלוקים - אילן הטוב ואילן הרע, ולכל אילן ע' ענפים, באילן הטוב כנגד ענפי הקדושה, ובאילן הרע ענפי הטומאה, והמשיל את ענפי הקדושה על שכנגדה בחלק הרע, עיי"ש.

וביתר ביאור ראה ב'שם משמאל' (האזינו תרע"ז): "יצב גבולות עמים למספר בני ישראל, היינו שבעים אומות למספר שבעים נפש, הפירוש שכל נפש היה בידה לתקן את האומה שהיא דוגמת נפשה, היינו שבמה שהוא בעצמו נמשך אחר השי"ת בכל כחות נפשו, בזה עצמו המשיך גם כן את האומה שהיא דוגמת נפשו בלי אומר ובלי דברים. וכן אחר כך שנתחלקו ע' הנפש לששים רבוא, נתרבו נמי האומות ונתחלקו כעפרות תבל, ובכל איש ואיש מישראל תולין אלפים ורבבות מהאומות שהם שייכים לשורש נשמתו לתקנם, או כאשר לא יאבו שמוע ינטל מהם הניצוץ הקדוש המחיה אותם וישובו כלא היה" ... וראה עוד במכתב מאלוהו (חלק ג עמוד ריב).

ועיינן עוד בת"י בפרשת תולדות (כח, ג) עה"פ: 'והיית לקהל עמים' שמבאר ש'קהל עמים' זה הסנהדרין שהם שבעים ומספרם מכון כנגד העמים, עיי"ש.

11. ומכאן מוכח כאחד הצדדים בשאלה האם ישראל הם אומה מתוך השבעים אומות או שהם השבעים ואחד. דכאן נאמר להדיא שהיו **שבעים מלאכים** שעמדו

פודענדיג אשיצן ביהו:

[וכאשר הם נתונים בבבל הם עובדים לאלילים, בגלל
זה אמרתי במאמרי לאסוף עליהם רעות חיצויות מכת עונשי
אכלה בהם]

ת"י מפרש שבהיותם בבבל חטאו ישראל בעבודה זרה, וכך
היא דעת רבנן (מדרש שה"ש ז, ח) **שישראל עבדו עבודה זרה**
בימי נבוכדנצר¹⁴, ולכן אמר ה' לאסוף עליהם רעות ולשלח
בהם את חיצויות, שהם הגלויות הנוספות המתוארות בפסוק
הבא (כד): "מִזֵּי רָעַב וּלְחָמִי רָשָׁף וְקָטַב מְרִירִי וְשָׁן בְּהֶמֶת
אֲשַׁלַּח בָּם עִם חֲמַת זַחְלִי עֶפֶר". ובת"י מבאר שכל תארים
אלו הם **סוגים ומינים של שדים ומזיקים** אשר נמשלו בהם
האומות שרדו בישראל:

אֲגִלִּי יִתְהוֹן בְּמִדֵּי וּבְעֵלִם מִגֹּז שְׁבִית בָּבֶל אֲעִיקוּ לְהוֹן
דְּבִית אֲגִי דִּי מִתְלִין לְשִׁידִין מְנַפְחִי כְּפִן וּלְמִזִּיקִי אֲכִילִי
עוֹף וְלִבְנֵי טְהִרְדִּי בְּתִישִׁי דְּרוּחִין בִּישִׁין וְלִילִין וּמְדִוּחִי
דְּרוּחִין בִּישִׁין וְזִנְאִי דְּנִבְחִיתִין בְּשִׁינִיהוֹן הִיךְ חִיּוֹת בְּרָא
אִיגְרִי בְּהוֹן וְאֲטִלְטִלִּינוּ בִּיד אֲדִמָּאִי דְּמִלִּין אֲרִיסִין בְּחִיּוֹן
חוֹדְמָנִיא זַחְלִי דְּעֶפֶר:

[אגלה אותם במדי ובעלם מתוך שבי בבל, הציקו להם
בית אגג אשר משולים לשדים מנופחי רעב ולמזיקי אכילי
עוף ובני הצהרים, מכת רוחות רעות ושדים ומפריחי
רוחות רעות. והיוונים הנושכים בשניהם כמו חיות השדה
אגרה בהם, ואשליכם ביד אדמים המלאים אדם כנחשים
שרפים זוחלי עפר]

ת"י מפרש שמתוך גלות בבל נפוצו ישראל לפרס ומדי, שם
הצרו להם 'בית אגג' זרעו של עמלק, והם המן האגגי וחבירו.
שנמשלו בפסוק זה לשדים, מזיקים, ורוחות רעות:

מִזֵּי רָעַב - שדים מנופחי רעב.

וּלְחָמִי רָשָׁף - מזיקים אכולי עוף. (ובתרגום ירושלמי - אכולי עוף
טמא)

וְקָטַב מְרִירִי - בני הצהרים, מוכי רוחות רעות ולילין ומנשבי
רוחות רעות.

וְאֲנִי אֶקְנִיאָם בְּלֹא עִם בְּגוֹי נָבֵל אֲכַעִיסֵם • סדר וסיבת הגלויות הרמוזים בפסוקים אלו

(דברים לב, כא - כד) **הם קנאוני בלא אל פִּעְסוֹנִי**
בְּהַבְלִיָּהֶם וְאֲנִי אֶקְנִיאָם בְּלֹא עִם בְּגוֹי נָבֵל אֲכַעִיסֵם:
(כג) **אֶסְפָּה עֲלֵימוֹ רְעוֹת חֲצִי אֲכַלָּה בָּם:** (כד) **מִזֵּי**
רָעַב וּלְחָמִי רָשָׁף וְקָטַב מְרִירִי וְשָׁן בְּהֶמֶת אֲשַׁלַּח בָּם
עִם חֲמַת זַחְלִי עֶפֶר:

מה הפירוש 'ואני אקניאם בלא עם'?

רש"י מפרש שכאן נרמזו ב' גלויות, גלות בבל ביד הכשדים
שלא היו כלל עם. (לא היו נחשבים כלל, וה' רומם אותם לרדות בהם את
עולמו - רמב"ן). וגלות אדום ביד בני עשיו שעליו נאמר (עובדיה א,
ב): 'בזוי אתה מאוד'¹².

ת"י מפרש שבפסוק זה נרמז רק גלות בבל, ובהמשך
הפסוקים נרמזו יתר הגלויות, וסיבת גלותם:

הֵינִין אֶקְנִינוּ קְדָמוּי בְּדִלָּא אֱלֹהָא, אֲדִיזִין קְדָמוּי בְּהַבְלִיָּהוֹן
וְאֲנִי אֶקְנִינוּ בְּאִוְמָא דְּלֹא אוּמָא, בְּבִבְלָאִי עֲמָא טַפְּשָׂא
נִרְגָּזִין יִתְהוֹן:

[הם הכעיסו לפני בלא אל, הרגִיזו לפני בהבליהם, ואני
אקניאם בעם שאינו עם, בבבלאים עם נבל נכעיס אותם]

לדעת ת"י הפסוק מדבר על גלות ישראל ביד הכשדים בני
בבל, הנקראים 'עמא טיפשא', משום שלא היה להם לא
כתב ולא לשון¹³ (עי' ספורנו). וכן בש"ס היו מכונים הבבלאים:
'בבלאי טיפשאי' (עיין ביצה טז, כתובות עה. ועוד).

בפסוק הבא מפרש ת"י את סיבת התמשכות הגלויות מגלות
בבל וכך מתרגם את הנאמר: "אֶסְפָּה עֲלֵימוֹ רְעוֹת חֲצִי אֲכַלָּה
בָּם":

וְכִד חֵינִין וְחִיבִין בְּבִבְלָא חֵינִין פְּלַחִין לְטַעוּתֵיהוֹן, בְּגִין כֵּן
אֲמִרִית בְּמִימְרֵי לְמַכְנָשָׂא עֲלֵיהוֹן בִּישְׁתָּא גִירִי מִחַת

לפני ה' ומלבדם היה את ה' ישראל נפלו בחלקו, ואם כן מוכח שישנם **שבעים ואחד אומות**.
וראה ברבנו בחיי, שכן כתב להדיא (בראשית מז, כז): "וכן אומות הקדמונים ע' ועם ישראל ע"א". וכן הוכיח המהרש"א (סוטה לו:): ממה שמקריבים שבעים פרים
כנגד שבעים אומות ולא מקריבים ששים ותשע.

12. עיין גיטין (פ.) מלכות שאינה הוגנת זו מלכות הרומיים, ואמאי קרי לה שאינה הוגנת שאין להם לא כתב ולא לשון (ופרש"י - אלא משל אחרים). ותוס' בע"ז (י.)
פירש שאין להם כתב ולשון מיוחד למלכות. וראה ברמב"ן שגלות אדום נרמזת ב'גוי נבל אכעיס' שעשיו הוא נבל אשר לא זכר ברית אחיו.

13. צ"ע דבגמ' אמרו זאת על מלכות רומי וכנזכר לעיל בהערה, ועיין היטב בתוס' בע"ז (י. הנ"ל).

14. אמנם רבי שמעון חולק וסובר שנבוכדנצר גזר רק על חנניה מישאל ועזריה לעבוד ע"ז, ולא עבדו.

[כי לא כצורם של ישראל אלילי העמים, כי צורם של ישראל כאשר יחטאו מביא עליהם עונש, וכאשר פורסים ידיהם בתפילה עונה ומציל אותם. אבל אלילי העמים - עובדי כוכבים ומזלות אין בהם צורך, ועל אשר הכעסנו לפניו ולא חזרנו לעבודתו נעשו אויבינו עדינו ושופטינו]

לדברי ת"י היה להם לישראל להתבונן בכך שאין אלוקיהם כאלוהי העמים, אלא כאשר חוטאים מביא עליהם פורענות, וכאשר מתפללים עונה ומציל אותם, אבל אלוהי העמים אין בהם צורך, ומכיון שהרגזנו את ה' ולא חזרנו לעבודתו נעשו אויבנו עדים ודיינים.

העונש הכבד בשעבוד האויב, הוא שהאויב עצמו עד ושופט. הצטרפות של ב' תפקידים אלו תחת גלימת האויב, הם מציאות שכולה לרעת הנאשם, דבר שלא יתכן לעולם על פי תורה.

כפירוש ת"י מבואר גם בספרי (כאן):

ואויבינו פלילים - כבר כתבת לנו שאויב לא דן ולא מעיד, שנאמר (במדבר לה) 'והוא לא אויב לו' - יעידנו. 'ולא מבקש רעתו' - ידינו. ואתה מניית עלינו אויבים עדים ודיינים.

**רְאוּ עֵתָה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא... מַחְצֵתִי
וְאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל • אֵת מִי
עֵתִיד ה', לִמְחוּץ בְּאוֹפֶן שֶׁלֹּא תִהְיֶה לוֹ רְפוּאָה?**

(דברים לב, לט) רְאוּ עֵתָה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין
אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אֲמִית וְאַחִיָּה מַחְצֵתִי וְאֲנִי אֶרְפָּא
וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל:

אל מי מדבר הפסוק, אל ישראל או אל האומות?

רש"י מפרש שהפסוק מדבר אל ישראל, שעליהם להבין מן הפורענויות הבאות עליהם, ומן התשועה שאושיעכם, שביד ה' להשפיל ולהרים ואין אלהים העומד כנגדו למחות. אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא, ואין ידי מציל - את הפושעים ב¹⁶.

עד כאן המשל לבני אגג זרעו של עמלק, מכאן ואילך ממשיך הפסוק לגלות יון ואדום:

וְשֹׁן בְּהִמַּת אֲשַׁלַּח בָּם - הם היוונים הנושכים בשיניהם כחית השדה. ששיעבדו בישראל בגלותם.

עִם חִמַּת זַחְלֵי עֶפְר - אלו האדומיים שמלאים ארס כנחשים צפעונים שאין רפואה לנשיכתם שטלטלו את ישראל והגלום מן הארץ.

הרי שבפסוקים אלו נרמזו ארבעת הגלויות אשר גלו בהם ישראל: **בבל, פרס ומדי, יוון, ואדום.**

וְאֵיבֵינוּ פְּלִילִים • הוּא הָאוֹיֵב הוּא הָעֵד וְהוּא הַשּׁוֹפֵט

(דברים לב, לא) כִּי לֹא כְצוֹרֵנוּ צוֹרֵם וְאֵיבֵינוּ פְּלִילִים:

מה הפירוש 'ואויבינו פלילים'?

רש"י מפרש (בפסוק כט) שפסוקים אלו מדברים על האומות: "לו חכמו ישכילו זאת, יבינו לאחריתם", - לו חכמו האומות היה להם להתבונן לסוף פורענותם של ישראל, והיה להם לשאול, כיצד יתכן שאחד מהם ירדוף אלף מישראל, אם לא כי צורם של ישראל מכרם.

ובדרך זו מפרש רש"י את פסוקנו, שהרי יודעים הם האומות שלא כצורנו צורם שעד עתה לא יכלו אלוהיהם של האומות כלום כנגד צורנו, ועתה אויבינו שופטים אותנו, והיה להם להסיק מכך שצורנו מכרנו להם.¹⁵

ת"י מפרש שפסוקים אלו מדברים על ישראל (וכך מפרש גם תרגום ירושלמי):

אֲדוֹם לֹא כְתִקְפִּהוֹן דִּישְׂדָּאֵל טַעוּתָהוֹן דְּעַמְמִיָּא, אֲדוֹם
תִּקְפִּהוֹן דִּישְׂדָּאֵל בְּדִיחֻבּוֹן מִיִּיתִי עֲלִיהוֹן פּוֹרְעֵנוּתָא,
וְכַד פִּרְסִין יִדְּיָהוֹן בְּצִלּוֹ עֲנִי וּמִשְׁזִיב יִתְּהוֹן. אֲבָל טַעוּתָהוֹן
דְּעַמְמִיָּא עֲבוּרִים לִית בְּהוֹן צָרוֹךְ, וְעַל דִּי אֲרִגִּיזֵן קִדְמוּי
וְלֹא הִדְרֵן לְפִלְחָנִיָּה אֲתַעְבִּידוּ בְּעַלִּי דְּבִבִּין סִחְדִּין
וְדִינִינִן:

15. אמנם גם רש"י בסוף השירה מביא שנחלקו בספרי כיצד לדרוש את הפסוקים האם כלפי ישראל או כלפי האומות, אך גם שם לא נראה שבפסוק זה מפרש כת"י, עיי"ש.

16. אמנם גם רש"י בסוף השירה מביא שנחלקו בספרי כיצד לדרוש את הפסוקים האם כלפי ישראל או כלפי האומות, אך גם שם לא נראה שבפסוק זה מפרש

ת"י מפרש באופן אחר:

ית ארעא דכנען דאנא יהיב לבני ישראל לאחסנא:

[ויהי כאשר אמר לו מאמר ה' עלה להר העברים הזה - הר נבו, חשב בלבו ואמר, אולי דומה עלייה זו לעלייה של הר סיני, אמר אליך ואכין את העם, אמר לו מאמר ה' לא בן, כי אם עלה וראה את ארץ כנען]

מבואר שמשה חשב שצריך לקדש את העם טרם עלייתו להר כמו במעמד הר סיני, ויש לידע מדוע כך חשב?

בספר 'ברכת אברהם' הביא בשם ה'אמרי אמת' שביאר על פי הנאמר בזוה"ק שביום המיתה מראים לאדם כל מה שעבר עליו, ולצדיקים באים בימים אלו כל הכוחות מכל ימיהם, ואם כן נתעורר אצל משה רבנו מה שהיה במעמד הר סיני, וכששמע שציווהו ה' עלה אל הר העברים הזה חשב משה שעליה זו היא כמו העליה להר סיני.

ומת בָּהֶר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלָה שָׁמָּה ♦ תפילתו המיוחדת של משה בשעה זו להיכנס לארץ ישראל

(דברים לב, נ) ומת בָּהֶר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלָה שָׁמָּה
וְהָאֶסֶף אֶל עַמּוּךְ כְּאִשֶּׁר מֵת אֶהְיֶה אַחִיד בְּהַר הָהָר
וַיֵּאָסֶף אֶל עַמּוּיָו: (נא) עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמִי מְרִיבַת קֹדֶשׁ מִדְּבַר צֵן עַל אֲשֶׁר לֹא
קִדְשִׁיתֶם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

מדוע פירט ה' למשה את טעם מיתתו כאן, הלא כבר ידע
משה שלא יראה את הארץ ובקש והתחנן על זה בפרשת
ואתחנן?

בת"י מבואר שפסוק זה בא כמענה לתפילה מיוחדת שנשא
משה כעת לאחר שנאמר לו לעלות אל הר העברים, בתפילה
זו דימה משה את מיתתו כמיתת אב לבן יחיד שטרם מאוד
בגידולו ונקנס למיתה רגע קודם שראה בשמחתו:

ושָׁבוּב בְּטוֹוּרָא דְאַנְתָּ סְלִיק לְתַמָּן וְאַתְכַּנַּשׁ לְעַמּוּךְ
אוּף אַנְתָּ, הִיכְמָא דְשִׁכְבַּ אַהֲרֹן אַחוּךְ בְּטוֹוּרוֹס אֻמְנָנֻס
וְאַתְכַּנַּשׁ לְעַמּוּיָו. מִן יַד פְּתַח מוֹשֶׁה פּוֹמִיָה בְּצִלּוֹתָא וְכֵן

כִּד יִתְגַּלִּי מִימְדָא דִּי לְמַפְדּוֹק יִת עֲמִיָה יִמְד לְכָל עַמּוּיָא
חֲמוֹן כְּדוֹן אָרוֹס אָנָא הוּא דְהוּוּיָתִי וְהוּוּיָת וְאָנָא הוּא
דְעֵתִיד לְמַהוּי וְלִית אֱלֹהָא חוּדָן כִּד מִינִי אָנָא בְּמִימְדֵי
מַמִּית וּמַחִי מַחִיָתִי יִת עֲמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאָנָא אָסִי
יִתְהוֹן בְּסוּף יוֹמִיָא, וְלִית דְּמִשְׁזִיב מִן יְדֵי גוֹג וּמִשְׁדִּיָּתִיָה
לְמַסְדָּא סְדֵי קִדְבָא עֲמַהוּן:

[כאשר יתגלה מאמר ה' לפדות את עמו יאמר לכל
העמים ראו עתה כי אני הוא שהייתי והוה, ואני הוא
שעתיד להיות ואין אלקים אחר חוץ ממני אני במאמרי
ממית ומכה, הכיתי את עם בית ישראל ואני ארפא אותם
באחריות הימים, ואין שמציל מידי גוג ומחנהו, לערוך
מלחמה עמהם.]

לדברי ת"י הפסוק פונה אל האומות, כתשובה על שאלתם
בפסוק הקודם: 'ואמר אי אלוהימו', על כך יענה ה' לעתיד
לבוא כשיתגלה לפדות את עמו, אני הוא שהייתי ואני
שעתיד להיות וכו' אני הכתי את בני ישראל ואני ארפא
אותם באחרית הימים ואין מי שמציל מידי את גוג ומחנהו.

כפירוש ת"י שפסוק זה הוא תשובה לאומות כך פירשו גם
רשב"ם, דעת זקנים, וחזקוני (כאן).

עֹלָה אֶל הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה ♦ משה רבנו חשב שעליה זו דומה לעליה להר סיני

(דברים לב, מט) עֹלָה אֶל הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה הֶר נָבו
אֲשֶׁר בְּאַרְץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ וְרָאָה אֶת אֶרֶץ
כְּנַעַן אֲשֶׁר אָנִי נָתַן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחֲזָה:

בת"י על פסוק זה מובא מחשבתו של משה לאחר
שנצטווה לעלות להר העברים:

וְהוּה בִּינוֹן דְּאִמְר לִיה מִימְדָא דִּי סוּק לְטוֹוֹר עֵבְרָאִי הָדִין
טוֹוֹרָא דְנָבו חֲשַׁב בְּלִבְיָהּ וְאִמְר דְּלִמָּא דְּמִיָּא מְסוּקְתָא
דָּא לְמַסּוּקְתָא דְטוֹוֹרָא דְסִינִי אִמְר אִיזֵל וְאִיקְדִּישׁ יִת
עֲמָא אִמְר לִיה מִימְדָא דִּי לֹא כָּל הִיאךְ אֶלְהֵן סוּק וְחִמִּי

אָמַר, רַבּוּנִיָּה דְעֵלְמָא בְּבַעַי מִנָּךְ, לֹא אֱהִי מִתִּיל בְּבַר
נֶשׁ דְּהוּה לִיה בִּיר יְחִידָאִי וְאַשְׁתַּבֵּי, אֲזַל פְּרָקִיָּה בְּמִמּוֹן
סָגִי, אֲלִפִּיָּה חֲכָמָתָא וְאוּמָנוּתָא, קַדִּישׁ לִיה אִיתָא, נָצִיב
אֲבוּדִנְקִי דְמִלְכִּיא, בְּנָא לִיה בֵּית חֲתָנוּתָא, אֲתַקִּין לִיה
פּוּדִינָא וְקִטְר לִיה גִּנְגָא בְּגוּיָה, זְמִין לִיה שׁוֹשְׁבִינִי, אָפָא
פְּתִיָּה נֶכֶס גִּבְסִיָּה מִזַּג חֲמֻדִּיָּה. בִּיּוֹן דְּמִטָּא לְמַחְדֵּי בְּרִיָּה
עִם אֲנִתְתִּיָּה, וּבַעַי שׁוֹשְׁבִינִי לְמַכְרָךְ דְּפִתָא, אֲתַבַּע הַחוּזָא
בַּר נֶשׁ לְבִי דִינָא קָמִי מִלְכָּא, וְאַתְקַנְס דִּין קִטּוֹל, וְלֹא
דָּלוּ מִגִּיָּה עַד דְּחָמִי בְּחֻדְוֹת בְּרִיָּה. הִיבְדִּין אֲנָא טְרַחֲתִי
בְּעֵמָא חֲדִין, אֲפִיקִית יִתְהוֹן בְּמִימְדָךְ מִמְצָרִים, אֲלִפִּית
יִתְהוֹן אוּדִינְךָ, בְּנִיתִי לְהוֹן מִשְׁבָּנָא לְשִׁמְךָ, וְכַד מִטָּא
זְמָנָא לְמִיעְבַּר יִת יוֹדְדָנָא לְמִידוּת יִת אֲדַעָא אֲנָא מִתְקַנְס
לְמַמַּת. אִי נִיחָא לְקַמְךָ דְּלִי מִנִּי וְאַעְבּוֹר יִת יוֹדְדָנָא
וְאַחֲמִי בְּטוֹבָתָא דִּישְׁדָּאֵל וּמִבְּתַר בְּדִין אִימוּת:

(נא) אָתִיב לִיה מְדִי עֵלְמָא וְכֵן אָמַר, מִן בְּגִלָּל דְּשַׁקְדָּתוֹן
בְּמִימְדִי בְּמַצַּע בְּנִי יִשְׁדָּאֵל בְּמוֹי מִצוֹת דְּקָם מִדְּבָרָא
דְּצִין, מִטּוֹל דְּלֹא קִדִּישׁוֹתוֹן יִתִּי בְּמַצַּע בְּנִי יִשְׁדָּאֵל:

[וְשׁוֹכֵב בַּהֲר שְׂאֵתָה עוֹלָה לְשֵׁם, וְהֶאֱסָף לַעֲמֹךְ גַּם אֶתָּה,
כְּמוֹ שֶׁשׁוֹכֵב אַחֶרֶן אַחִיךָ בַּהֲר הַהוּא וַיֵּאֱסָף אֶל עַמּוֹ, מִיד

פֶּתַח מֹשֶׁה פִּיו בַּתְּפִלָּה וְכֵן אָמַר, רַבּוֹן הָעוֹלָם בִּבְקִשָּׁה
מִמֶּךָ, לֹא אֱהִיָּה מְשׁוּל כְּאִישׁ שֶׁהִיָּה לוֹ בֶּן יָחִיד וְנִשְׁבָּה, הֲלֹךְ
פְּדָאוֹ בְּכֶסֶף רַב, לִימְדוֹ חֲכָמָה וּמִלְאכָה, קִידֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה,
נָטַע נְטִיעָה שֶׁל מַלְכִּים, בָּנָה לוֹ בֵּית חֲתָנוּת, הִכִּין לוֹ אֲפֻרְיוֹן
וְקִשְׁד לוֹ סִבְכָה בְּתוֹכוֹ, הִכִּין לוֹ שׁוֹשְׁבִינִין, אָפָא לְחַמּוֹ
שׁוּחַט זִבְחוֹ מִזַּג יֵינוֹ. כְּאִשְׁרֵי הִגִּיעַ לְשִׁמוּחַ בְּנוֹ עִם אִשְׁתּוֹ
וְרָצוּ הַשׁוֹשְׁבִינִין לֵאכּוֹל פֶּתַח, נִתְבַּקֵּשׁ אוֹתוֹ הָאִישׁ לְבֵית
הַמִּשְׁפָּט לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְנִקְנַס מִשְׁפָּט מוֹת, וְלֹא הִמָּתִינוּ לוֹ
עַד שִׁירָאָה בְּשִׁמְחַת בְּנוֹ. כֵּן אֲנִי טְרַחֲתִי בְּעַם הַזֶּה הוֹצֵאתִי
אוֹתָם בְּמֵאמֶרְךָ מִמִּצְרַיִם, לִימְדֵתִי אוֹתָם תּוֹרָתְךָ, בְּנִיתִי
לֵהֶם הַמִּשְׁכָּן לְשִׁמְךָ, וְכִאֲשֶׁר הִגִּיעַ הַזְמָן לַעֲבֹד אֶת הִירְדֵּן
לִירֵשׁ אֶת הָאָרֶץ אֲנִי נִקְנַס לְמוֹת. אִם רָצוּי לִפְנִיךָ הַמֶּתֶן
לִי וְאֶעֱבֹד אֶת הִירְדֵּן וְאֶרְאֶה בְּטוֹבַת יִשְׂרָאֵל וְאַחֲדִי בֶן
אִמּוֹת].

(נא) [הָשִׁיב לוֹ אֲדוֹן הָעוֹלָם וְכֵן אָמַר, עַל אֲשֶׁר מַעֲלָתָם
בְּמֵאמְרֵי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּמִי מְרִיבַת דָּקָם בְּמִדְבַּר צִין,
בְּגִלָּל שֶׁלֹּא קִידִּשְׁתָּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל]

